

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Жан Моне Модуль «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів»
Jean Monnet Module «Europeanization of doctoral studies in the field of education: interdisciplinary and inclusive approaches»

Навчальний курс:
Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти
Comparative Higher Education: National, European and Global Contexts

Автор курсу - докт. пед.наук, проф. Сбруєва А.А.

The author of the course - Doct. of Ped. Sciences, Prof. Sbruieva A.A.

Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2020/2021

Sumy, Sumy Makarenko State pedagogical University, 2020/21

The materials are published as part of the EU project which is funded with support from the European Commission.
This publication reflects the views only of the authors and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Тема 8. Болонський процес як стратегія формування Європейського простору вищої освіти: завдання, етапи розвитку, виміри змін, суперечності

Питання:

- 1. Ключові поняття теми.**
- 2. Етапи розвитку європейської інтеграції у сфері освіти у доболонський період.**
- 3. Цільові пріоритети Болонського процесу.**
- 4. Суб'єкти Болонського процесу.**
- 5. Етапи розвитку Болонського процесу.**
- 6. Принципи формування ЄПВО.**
- 7. Виміри змін у національних системах вищої освіти країн-членів Болонського клубу у контексті реалізації реформ.**
- 8. Реформи системи вищої освіти України у контексті Болонського процесу.**

Section 8. Bologna Process as a strategy for modernization of national higher education systems and formation of the European Higher Education Area

Questions:

- 1. Key concepts of the topic.**
- 2. Stages of European Integration in Higher Education in pre-Bologna period.**
- 3. Target priorities of the Bologna process.**
- 4. Subjects of the Bologna process.**
- 5. Stages of Bologna process development.**
- 6. Principles of the formation of the EHEA.**
- 7. Measurements of changes in the national systems of higher education of the member countries of the Bologna Club in the context of the implementation of reforms.**
- 8. Reforms of the higher education system of Ukraine in the context of the Bologna Process..**

1. Ключові поняття теми

- **реформа вищої освіти** - процес змін у системі вищої освіти на різних рівнях її функціонування, що зумовлені як зовнішніми чинникам наднаціонального та національного рівня (соціально-економічні, суспільно-політичні, культурно-історичні, технологічні) так і внутрішнього (педагогічні). Реформа передбачає здійснення широкої сукупності перетворень освітньої системи в цілому та кожного ЗВО зокрема, ініціюється як «згори вниз» (політико-адміністративний процес), так і «знизу вгору» (педагогічний процес), ураховує взаємні впливи чинників «зсередини» та «ззовні», включає як структурний (організаційний), так і культурний (функціональний) аспекти.
- **модернізація вищої освіти** - ґрунтовні якісні зміни, що сприяють переходу системи ВО у більш досконалий стан;
- **освітні інновації** – це процес творення, запровадження та поширення нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Ключові поняття теми

- **Європеїзація** - інтеграційний процес, основною метою якого є зростання конкурентоспроможності Європейського регіону в соціально-економічній та культурно-освітній сферах.
- **Болонський процес** - найбільш масштабна в історії людства ініціатива регіональної інтеграції у сфері вищої освіти. Процес системного реформування національних систем ВО країн Європи, зміни структури, курикулуму, культури освітнього процесу у закладах вищої освіти з метою створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) задля підвищення спроможності випускників ЗВО до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи та європейського регіону в цілому. На сьогодні 48 країн євразійського регіону, включно з Україною, є його учасниками.

Карта Болонського простору (2018 р.)

- Albania
- Andorra
- Armenia
- Austria
- Azerbaijan
- Belarus
- Belgium
- Bosnia and Herzegovina
- Bulgaria
- Croatia
- Cyprus
- Czech Republic
- Denmark
- Estonia
- Finland
- France
- Georgia
- Germany
- Greece
- Hungary
- Iceland
- Ireland
- Italy
- Kazakhstan
- Latvia
- Liechtenstein
- Lithuania
- Luxembourg
- Malta
- Moldova
- Montenegro
- Netherlands
- North Macedonia
- Norway
- Poland
- Portugal
- Romania
- Russia
- Serbia
- Slovakia
- Slovenia
- Spain
- Sweden
- Switzerland
- Turkey
- Ukraine
- United Kingdom
- Vatican City

Countries eligible to join:

- Monaco
- San Marino

Хронологія приєднання країн до Болонського процесу

2. Чинники та етапи розвитку європейського співробітництва у сфері вищої освіти у **доболонський** період (друга половина ХХ ст.).

1 етап др. пол. 40-х - 60-ті рр. ХХ ст.

- Договір про заснування *Європейського об'єднання вугілля та сталі* (ЄОВС, англ. - *Treaty establishing Coal and steel Community, ECSC*), ст. 56 (1951 р.) – **про процедуру підтвердження професійної кваліфікації;**
- Договір про заснування *Європейського Економічного Співтовариства* (ЄЕС, англ. - *Treaty establishing the European Economic Community*), ст.57, ст.118 (1957 р.) – **про взаємне визнання дипломів і про професійне навчання робітників і селян;**
- Договір про заснування *Європейського співтовариства з атомної енергії* (Євратом, англ. - *Treaty establishing the European Atomic Energy Community*), ст.7,ст.9 (1957 г.) – **про єдність програм навчання у галузі ядерної енергетики;**
- Укладання Європейською асоціацією викладачів “Карти європейської освіти” (1968 р.).
- Характеристики: **Інтеграційні кроки у сфері освіти розглядаються лише як засіб розв’язання економічних політичних та соціальних проблем, передусім як засіб поширення ідеї миру у післявоєнній Європі.**
- Створення умов для взаємного визнання дипломів та вільного пересування громадян та вільного обміну досвідом в рамках Співтовариства.

Чинники та етапи розвитку європейського співробітництва у сфері вищої освіти у **доболонський** період (друга половина ХХ ст.).

Другий етап - 70-80-ті рр. ХХ ст.

- утворення Ради міністрів освіти Європейського Економічного співтовариства (1971 р.);
- прийняття Комісією ЄЕС документу “Освіта в ЄЕС” (1974 р);
- Затвердження Радою міністрів освіти ЄЕС **освітньої програми** Співтовариства (1976 р.).
- **Характеристики:** Започаткування узгодженої загально європейської освітньої політики. Освітня Програма ЄЕС сконцентрована на шести аспектах:
 - 1) створення відповідних умов для надання загальної та професійної освіти емігрантам та їх дітям;
 - 2) краще взаємне пізнання європейських освітніх систем, розвиток освітньої компаративістики;
 - 3) накопичення фундаментальної документації та статистики (створення системи EURYDICE;
 - 4) **співпраця в галузі вищої освіти;**
 - 5) розвиток навчання іноземним мовам;
 - 6) забезпечення рівності шансів у доступі до всіх форм шкільництва.

Чинники та етапи розвитку європейського співробітництва у сфері вищої освіти у **доболонський** період (друга половина ХХ ст.).

Третій етап – з 90-ті рр. ХХ

Маастрихтський договір про утворення Європейського Союзу (1991 р.), який став економічним, політичним, інформаційним і культурним об'єднанням з єдиною зовнішньою політикою, громадянством, валютою, системою освіти;

Характеристики етапу: якісно новий етап у розвитку загальноєвропейської освітньої політики, тобто перехід від “непевної, неузгодженої європейської освітньої політики до рішучої, органічної, націленої на всю Європу”.

3. Цільові пріоритети Болонського процесу

- **Політичні цілі:** формування єдиної європейської громадянськості – демократичної і відповідальної шляхом інтернаціоналізації європейського простору вищої освіти. Розвиток “європейського виміру” вищої освіти на основі принципу полікультурності.
- **Економічні цілі:** підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів та майбутньої робочої сили, яка отримує в них кваліфікацію, в умовах розвитку економіки знань.
- **Соціальні цілі:** забезпечення соціальної рівності у здобутті вищої освіти.
- **Академічні цілі:** підвищення якості вищої освіти шляхом удосконалення академічних структур, змісту, форм і методів викладання, розвитку міжнародного академічного співробітництва.

4. Суб'єкти Болонського процесу

5. ЕТАПИ РОЗВИТКУ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Підготовчий (передісторичний) етап
(1997-1998 рр.)

Мета етапу: розробка ідеологічних засад, основоположних стратегічних напрямів та підготовка законодавчого забезпечення розвитку нової освітньої політики європейського регіону.

Основоположні події підготовчого етапу:

- підписання **Лісабонської Конвенції** про визнання кваліфікацій, що стосуються вищої освіти в європейському регіоні: визначення основних термінів, що стосуються вищої освіти; основні принципи оцінки кваліфікації; визнання кваліфікацій біженців та переміщених осіб; механізми визнання (11.04.1997);
- підписання **Сорбонської декларації** щодо формування ЄПВО; міжнародне визнання ВО, пов'язане з прозорістю і легкістю розуміння дипломів, ступенів і кваліфікацій; орієнтація на двоступеневу структуру ВО (бакалавр, магістр); використання системи кредитів (ECTS);• міжнародне визнання першого ступеня вищої освіти (бакалавр);• надання випускникам першого ступеня права вибору подальшого навчання, підготовленість магістрів і докторів до науково-дослідницької діяльності (25.05.1998);
- підписання **Великої Хартії університетів** (Magna Charta Universitatum), в якій визначені основні етичні та академічні принципи функціонування закладів вищої освіти в сучасних умовах. 25.05.1998 під час урочистостей, присвячених 900-річчю Болонського університету, ректори 430 університетів підписали Велику хартію.

Перший (нормотворчий) етап (1999 - 2000 рр.)

Мета етапу: визначення основних завдань утворення Європейського простору вищої освіти як пріоритету нової освітньої політики європейського регіону.

Особливість етапу: пріоритетна увага здійсненню **структурних реформ** систем вищої освіти з метою досягнення зрозумілості і прозорості їх діяльності.

Основоположна подія першого етапу:

Саміт міністрів освіти 29 європейських країн у Болоньї. Підписання 19 червня 1999 від імені урядів країн **Болонської декларації** – акту, яким країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та підходи до визначення національних стандартів систем вищої освіти і домовилися про **створення Європейського простору вищої освіти до 2010 року.**

Завдання інтеграційного процесу у сфері вищої освіти, сформульовані у Болонській декларації:

1. Впровадження двоциклової системи (бакалавр, магістр).
2. Перехід до Європейського кредитно – трансферної системи (ECTS).
3. Забезпечення якості вищої освіти.
4. Створення привабливого іміджу європейської вищої освіти.
5. Сприяння мобільності студентів і викладачів.
6. Сприяння працевлаштуванню випускників на європейському ринку праці.

Другий (празький) етап (2001 – 2002 рр.)

Мета етапу: розширення європейської інтеграції у сфері вищої освіти поза межі ЄС (33 країни), сприяння розвитку системи неперервної освіти, тобто навчання впродовж життя.

Особливість етапу: урізноманітнення напрямів реформування систем вищої освіти: крім структурних реформ запроваджуються реформи змісту освіти, культури навчального процесу, управлінської та фінансової сфер діяльності ВНЗ.

Основоположна подія другого етапу:

Саміт у Празі(18-19 травня 2001 р.), підписання **Празького комюніке**, де було уточнено завдання розвитку ЄПВО: до шести пріоритетів освітньої політики, визначених у Болонській декларації, було додано ще три, а саме:

7. Розвиток навчання впродовж життя.
8. Забезпечення автономності університетів та розвитку студентського самоврядування.
9. Забезпечення позитивного іміджу Європейського простору вищої освіти в усьому світі.

Пріоритети реформ, проголошені на Празькому саміті

- запровадження компетентнісного підходу до визначення змісту та результатів освіти,
- розробка та запровадження гнучких навчальних програм та освітніх траєкторій;
- законодавче забезпечення взаємовизнання освітніх кваліфікацій та циклів навчання у інших країнах, розвиток мобільності студентів;
- реформа фінансування: диверсифікація джерел фінансування ЗВО, запровадження таких інструментів, як платня за навчання, конкурсні гранти, кредити на навчання тощо;
- реформа управління ЗВО: розширення університетської автономії, розвиток стратегічного партнерства з бізнесовими структурами, підвищення відповідальності закладу освіти за досягнуті результати

Третій (берлінський) етап (2003 – 2004 рр.)

Мета етапу: розвиток інтеграційних процесів у сфері наукових досліджень; привернення уваги академічного товариства до проблем якості європейської вищої освіти.

Особливість етапу: виділено три пріоритетні напрямки реалізації стратегічних завдань двох попередніх декларацій: розробка спільних критеріїв оцінювання якості освіти, впровадження двоступеневої освітньої системи бакалавр – магістр та взаємне визнання країнами-учасниками цих ступенів.

Додатковим пріоритетом документ називає включення докторських студій як третього освітнього циклу в загальний освітній цикл. Поширення загальноєвропейських вимог і стандартів на *докторські ступені*; Запропонована формула триступеневої вищої освіти (3-5-8),

Основоположна подія третього етапу:

Підписання **Берлінського комюніке** (20. 09. 2003 р.).

До сформульованих у Болонській декларації та Празькому комюніке завдань розвитку Болонського процесу було додане ще одне – **десяте**: побудова єдиного європейського простору вищої освіти та **наукових досліджень**, що слугують двома опорами фундаменту суспільства, побудованого на знаннях.

Четвертий (бергенський) етап (2005 – 2006 рр.)

Мета етапу: розробка механізмів реалізації завдань розвитку ЄПВО, узгоджених на попередніх етапах

Особливість етапу: «укорінення» інновацій шляхом розробки та апробації конкретних механізмів реалізації завдань розвитку ЄПВО (національних рамок кваліфікацій, національних систем забезпечення якості ВО, ECTS тощо).

Основоположна подія четвертого етапу:

Бергенське комюніке (20.05.2005 р.), у якому сформульовано такі ініціативи:

- розробка **національних рамок кваліфікацій**, та узгодження їх з вимогами Європейського простору вищої освіти.
- Створення **національних систем забезпечення якості** освіти, що узгоджуються із стандартами та рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості (ENQA) (створення внутрішньої (університетської) та зовнішньої (національної) структур забезпечення якості, агенцій із забезпечення якості).
- Визначення ступенів та періодів навчання (**запровадження додатку до диплому** європейського зразка, визнання спільних дипломів).
- Забезпечення **соціального виміру** Європейського простору вищої освіти, підтримка студентів у фінансово-економічному, консультативно-педагогічному аспектах.

Зміст ініціатив четвертого етапу:

НАЦІОНАЛЬНА РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ України (23 листопада 2011 р.)

- **Національна рамка кваліфікацій (НРК)**- системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів.
- **НРК** впроваджується з метою:
 - введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;
 - забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин;
 - сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні;
 - налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.
- У НРК подано:
 - а) визначення термінів: автономність і відповідальність, знання, інтегральна компетентність, кваліфікація, результати навчання кваліфікаційний рівень, компетентність/компетентності, комунікація;
 - б) подано опис 9 кваліфікаційних рівнів з визначенням рівнів знань, умінь, навичок комунікації, рівня автономності і відповідальності. (У 2020 р. Оновлення НРК України – 8 кваліфікаційних рівнів)

П'ятий (лондонський) етап (2007 – 2008 рр.)

Мета етапу: подальший розвиток механізмів реалізації болонських реформ, узгодження наднаціональних цілей та національних пріоритетів розвитку вищої освіти.

Особливість етапу: спрямування на подолання перешкод, недоліків, критичних оцінок Болонського процесу, розвиток соціального виміру, підвищення рівня громадського контролю за забезпеченням соціальної справедливості у сфері освіти.

Основоположна подія етапу:

Лондонське комюніке (18 травня 2007 р.) зазначило такі пріоритети:

1. Розвиток мобільності

- Подолання перешкод: регулювання імміграції, визнання дипломів, недостатнє фінансове заохочення, негнучкий механізм виплати допомоги.

2. Структура ступенів

- У більшості країн запроваджено **трициклову структуру ступенів**, зросла доступність другого та третього циклів навчання, запроваджено елементи гнучких освітніх траєкторій

3. Визнання дипломів та Працевлаштування

- Створення, запровадження та розвиток **Національної рамки кваліфікацій** (НРК – NQF).
- Запровадження Додатку до диплома європейського зразка (Diploma Supplement).
- “Працевлаштування – це вміння отримати роботу, зберегти її і бути спроможним вільно почуватися на ринку праці”.

4. Освіта вродовж життя

- Створення та розвиток національної системи (рамок) кваліфікацій впродовж життя (LLL NQF);
- Визнання попередніх етапів навчання (APL).

5. Забезпечення якості

- Координація діяльності Європейської мережі та Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості (EQAR);
- Проведення регулярних (щорічних) Форумів із забезпечення європейської якості вищої освіти.

Лондонське комюніке (18 травня 2007 р.) зазначило такі пріоритети:

- **6.Третій цикл / Докторантура**
- Вдосконалення процесу обміну досвідом організації програм третього циклу.
- **7. Соціальний вимір**
- Збір інформації, підготовка взірця національного плану заходів, допомога в підготовці національних планів.
- **8. Глобальний вимір**
- Реалізація стратегії “ Європейський простір вищої освіти у глобальному вимірі ” (2007 р.)
- Забезпечення якості відповідно до вимог Посібника OECD/UNESCO з акцентом на
- а) покращення подачі інформаційних матеріалів про ЄПВО,
- б) вдосконалення процесу визнання.
- **9. Збір інформації**
- Розробка Євростатом та Євростудентом системи індикаторів та способів інформування про поступ в сфері соціального виміру (справедливість, працевлаштування), мобільності викладачів та студентів всіх країн - учасниць Болонського процесу.
- Регулярне звітування.
- **10. Оцінювання**
- Аналітичні звіти з проблем мобільності, глобального та соціального вимірів Болонського процесу. («Погляд ззовні: Болонський процес в глобальному оточенні», «Дослідження в університетах прикладних наук: умови, досягнення та перспективи»); національні звіти.

Шостий (льовенський) етап (2008 – 2009 рр.)

- **Особливості етапу:** розгляд проблем розвитку ВО в умовах глобальної економічної кризи, зокрема, особливостей фінансування ВО в умовах кризи; надання пріоритетної уваги питанням розвитку неперервної освіти, забезпеченню соціальної справедливості в освіті, активізації участі ВО у розвитку національних інноваційних систем.

Основні події етапу:

- 1. Льовенський саміт (28-29 квітня 2009 р.)
Комюніке «Болонський процес у період до 2020 року – ЄПВО у новому десятилітті»
- 2. Будапештсько-Віденський ювілейний саміт (12 березня 2010 р.). **Декларація про Європейський простір вищої освіти.**

ДРУГИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ (2011-2020)

- **Бухарестський саміт** (26-27 квітня 2012 р.). **Комюніке** «Максимальне використання нашого потенціалу: консолідація Європейського простору вищої освіти»; **Стратегія** розвитку мобільності в Європейському просторі вищої освіти на період до 2020 року «Мобільність для вдосконалення освіти»;
- **Основні ідеї Бухарестського комюніке**
- Підвищення **готовності випускників до працевлаштування** шляхом реформування освітніх програм.
- Покращення **можливостей працевлаштування** шляхом розвитку взаємин з працедавцями і підприємцями.
- Розробка **механізмів гарантування якості ВО** і визнання дипломів (ECTS, Додаток до диплома).
- Запровадження досвіду країн-учасниць ЄПВО щодо імплементації **національних рамок кваліфікацій**.
- Розробка та використання Керівництва по **визнанню зарубіжних кваліфікацій** на ЄПВО.
- Розширення Європейського реєстру **агенцій по гарантії якості**.

ДРУГИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ (2011-2020)

- **Єреванський саміт (14-15 травня 2015 р.)**

Основні ідеї Єреванського комюніке

- Продовження та розвиток співробітництва у сфері ЗЯВО - прийняття нової редакції «Стандартів та рекомендацій забезпечення якості у ЄПВО»;
- Сприяння забезпеченню працевлаштуванню випускників вишів упродовж їх професійної кар'єри (врахування швидкозмінюваних умов ринку праці);
- Підвищення рівня інклюзивності систем вищої освіти: врахування потреб диверсифікованих навчальних контингентів упродовж життя, розвиток мобільності усіх категорій студентів, зокрема майбутніх учителів;
- Запровадження структурних реформ у ВО з метою забезпечення прозорості, визнання дипломів, розвитку практики подвійних дипломів

Паризький саміт 24-25 травня 2018 р.

Основні ідеї Паризького комюніке:

- **«Ми побудували дещо унікальне: Європейський простір вищої освіти (ЄПВО)»:** співпраця усіх стейкхолдерів-мобільність-порівнюваність-прозорість-якість-привабливість
- *Академічна свобода і доброчесність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні ВОта громадська відповідальність ВО й за ВО – основа ЄПВО.*
- Зростаюча роль ВО у розв'язанні політичних, соціальних, економічних, міжкультурних проблем.

Прогрес у виконанні узгоджених реформ

- **Забезпечення якості** : запровадження *«Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»* у національні та інституційні практики більшості країн, *«Європейського підходу до забезпечення якості спільних програм»* *«Бази даних результатів зовнішнього забезпечення якості»*.
- **Розвиток мобільності й визнання попередньої освіти та дипломів в усьому ЄПВО** : повне запровадження ЄКТС відповідно до положень *Довідника користувача ЄКТС 2015; оцифрування/ дигіталізація*** Додатку до диплома, *«Європейський студентський квиток»*;
- включення **кваліфікації короткого циклу** як окремої кваліфікації в межах загальної рамки кваліфікацій ЄПВО

Розкриття повного потенціалу ЄПВО: подальше просування запровадження реформ ШЛЯХОМ структурованого підходу колегіальної експертної підтримки за допомогою Групи з координації запровадження Болонського процесу

2018-2020 рр. тематичні експертні групи фокусуватимуться на **трьох ключових зобов'язаннях** :

- 1) *трициклова система*, сумісна із загальною рамкою кваліфікацій ЄПВО та ступенями першого і другого циклів, заснованими на ЄКТС,
- 2) відповідність Лісабонській Конвенції про визнання,
- 3) *забезпечення якості* у відповідності із «Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

Основні ідеї Паризького комюніке:

Інновації в навчанні та викладанні : головною метою **структурних реформ** є забезпечення й покращення якості та відповідність навчання й викладання. Навчання впродовж життя стає все важливішим для наших суспільств та економіки.

Настав час додати співпрацю в **практиках інноваційного навчання та викладання** як ще одну віху ЄПВО.

Зобов'язуємося розвивати **нові й інклюзивні підходи** до постійного вдосконалення навчання та викладання в усьому ЄПВО : утворення **Європейського форуму з навчання та викладання** (European Learning and Teaching Forum) - європейські ініціативи для підтримки і стимулювання широкого діапазону практик інноваційного навчання та викладання : **студентоцентроване навчання, відкрита освіта в контексті навчання впродовж життя, гнучке навчання, міждисциплінарні програми , поєднання академічного навчання та навчання на робочому місці, синергія освіти, досліджень й інновацій** щоб розвинути критичний та творчий образ мислення, який дозволить їм віднаходити новаційні рішення щодо викликів.

Оцифровування/дигіталізація : готувати їх студентів і підтримувати їх викладачів так, щоб вони діяли творчо у цифровому середовищі.

Європейські ініціативи з **педагогічної підготовки, безперервного професійного розвитку викладачів**

Основні ідеї Паризького комюніке:

Після 2020 року: більш амбіційний ЄПВО

- інтенсифікація міждисциплінарного та транскордонного співробітництва, розвиваток інклюзивного та інноваційного підходів до навчання та викладання;
- розширення інтегрованого транснаціонального співробітництва у вищій освіті, дослідженнях та інноваціях заради збільшення мобільності працівників, студентів і дослідників, а також збільшення кількості спільних освітніх програм в усьому ЄПВО;
- Ініціатива розвитку «Європейських університетів»;
- розвиток синергії між ЄПВО та Європейським дослідницьким простором (ЄДП);
- Розвиток глобального політичного діалогу заради покращення звичайної співпраці з іншими регіонами та міжнародними організаціями, підготовка *Глобальної Конвенції ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій вищої освіти*;
- зміцнення *соціального виміру* вищої освіти : покращення доступу до вищої освіти для недостатньо представлених і вразливих груп, сприяння завершенню ними освіти.

Наступна Міністерська конференція ЄПВО та Форум з політики Болонського процесу у 2020 р. в м. Болонья, Італія.

ТРЕТІЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ (2021-2030 рр.)

Римський саміт 19 листопада 2020 р.

Основні ідеї Римського комюніке

Загальні положення:

- ЄПВО – це простір нашого спільного зобов'язання щодо якості, прозорості та мобільності, який пропонує неперевершені можливості для навчання, викладання, досліджень та інновацій;
- заклади вищої освіти повинні надавати допомогу нашим суспільствам у відповідь на численні загрози глобальному миру, демократичним цінностям, свободі інформації, здоров'ю та добробуту, на рівні з тими що спричинені пандемією;
- ми будемо продовжувати та розвивати наші інвестиції в освіту, забезпечувати університети належними ресурсами для трансформації та поширення рішень у відповідь на сучасні кризи, післякризовий розвиток та на загальні трансформації в зелені, сталі та стійкі економіки і суспільства;
- Ми вірні боротьбі із соціальною нерівністю, що й досі обмежує досягнення повною мірою інклюзивного ЄПВО;
- цифровізація (диджиталізація) дозволила нашим системам надалі функціонувати під час надзвичайної ситуації глобального рівня, хоча посилене використання цифрових засобів і виявило низку проблем. Вища освіта, з її досвідом транснаціональної і міжнародної співпраці та досліджень, повинна відігравати провідну роль у знаходженні рішень таких проблем.

Основні ідеї Римського комюніке : Наше бачення (візія)

Ми бачимо ЄПВО як простір, де :

- студенти, працівники та випускники можуть **вільно пересуватися, вчитися, викладати й проводити дослідження.**
- **будуть повною мірою поважати фундаментальні цінності вищої освіти та демократії і верховенства права.;**
- заохочувати критичне мислення, обмін знаннями та розширить можливості, що пропонуються розвитком технологій для навчання й викладання на основі досліджень.
- забезпечать всім рівні освітні можливості у відповідності до їхнього потенціалу й прагнень.

Для досягнення цього буде потрібно запровадити політики та вжити заходи у наших національних системах, деякі з яких **виходять за межі вищої освіти й потягнуть за собою узгодження з ширшими національними економічними, фінансовими та соціальними стратегіями.**

Ми зобов'язуємось до 2030р., побудувати інклюзивний, інноваційний та взаємопов'язаний ЄПВО на підтримку сталої, згуртованої та мирної Європи:

- **Інклюзивний**, оскільки кожен, хто навчається, матиме рівноправний доступ до вищої освіти й отримає повну підтримку у завершенні свого навчання й підготовки.
- **Інноваційний**, оскільки він в ньому буде запроваджено ить нові й краще узгоджені методи й практики навчання, викладання та оцінювання, тісно поєднані з дослідженнями.
- **Взаємопов'язаний**, оскільки наші спільні рамки й інструменти продовжать сприяти та активізувати міжнародну співпрацю та реформування, обмін знаннями та мобільність працівників і студентів.

7. Виміри змін у національних системах вищої освіти країн-членів Болонського клубу у контексті реалізації реформ

Політичний вимір:

Позитивні результати:

- інтернаціоналізація освітньої політики у країнах-членах Болонського клубу, усвідомлення її провідної ролі у розвитку Європи знань;
- суттєве розширення кола суб'єктів європейської освітньої політики, включення до нього представників усіх зацікавлених у якісній вищій освіті сторін;
- запровадження механізмів м'якої політики (відкритого методу координації), які дозволяють скоординувати освітньо-політичні стратегії держав;
- Перетворення вищої освіти на вагомий важіль інтеграції держав у спільних зусиллях щодо досягнення глобальному миру, демократичних цінностей, свободи інформації, здоров'я та добробуту націй.

Виклики:

- ерозія суверенітету національної держави у сфері освітньої політики;
- економізація освітньої політики;
- домінування політичних та адміністративних механізмів розробки і реалізації Болонських реформ, що спричинює негативне ставлення до них частини академічної громади

Виміри змін: Соціальний вимір

- **Позитивні результати:**

- масовізація вищої освіти, розширення можливостей для здобуття вищої освіти представників різних соціальних верств населення;
- урізноманітнення типів вищих навчальних закладів, розширення можливості задовольнити освітні потреби кожного споживача освітніх послуг;
- розвиток системи неперервної освіти, що дозволяє отримувати вищу освіту впродовж життя новим контингентам студентів;
- розробка принципів та рекомендацій забезпечення соціального виміру вищої освіти.

Виклики:

- зниження якості вищої освіти, пов'язане з її масовізацією;
- невиконання соціальних зобов'язань урядів щодо забезпечення права кожного громадянина на здобуття якісної вищої освіти у зв'язку з неоліберальною ідеологією освітніх реформ та глобальною економічною кризою.

Виміри змін: Академічний вимір

Позитивні результати:

- запровадження ECTS, що має на меті підвищення рівня прозорості у здобутті та зарахуванні навчальних кредитів;
- запровадження зовнішніх механізмів забезпечення якості на національному та наднаціональному рівнях;
- запровадження національних та міжнародних рамок кваліфікацій, зорієнтованих на потреби національних та європейського ринків робочої сили;
- активізація міжнародної (горизонтальної, вертикальної) мобільності студентів, викладачів, дослідників;
- перехід до студенто-центрованого навчання, розвиток інноваційних освітніх технологій;
- інтернаціоналізація змісту вищої освіти;
- розвиток інноваційних освітніх та наукових мереж;
- розвиток відкритих освітніх та наукових просторів, що уможливають більш широкий доступ до якісної вищої освіти.

Виклики:

- Загострення проблем якості вищої освіти, пов'язане з диверсифікацією студентських контингентів, зниженням рівня фінансування вищої освіти;
- запровадження коротких академічних циклів призводить до зміни освітньої парадигми: від центрованості на розвитку системи фундаментальних знань та пізнавальних умінь студентів до формування стандартного набору професійних компетентностей, що задовольняє швидкозмінювані потреби ринку праці

Виміри змін: Культурний вимір

- **Позитивні результати:**

- демократизація культури вищої школи як результат зміни цільових пріоритетів вищої освіти, диверсифікації типів вишів, та контингентів студентів, можливістю задоволення освітнього попиту кожного громадянина;
- інтернаціоналізація культури європейських університетів, формування / відродження культури європейського університету;
- розвиток руху академічної громади, спрямованого на захист традиційних цінностей культури європейського університету на національному та наднаціональному рівнях.

Виклики:

- відмова від традиційних цінностей європейської академічної культури, її економізація, утилітаризація і вульгаризація.

8. Реформи системи вищої освіти України у контексті Болонського процесу

- 1. Розробка національної системи (рамки) кваліфікації вищої освіти (редакції 2011, 2010 рр.).**
- 2. Запровадження нової інституційної структури, трициклової системи, нових напрямків підготовки фахівців з вищою освітою.**
- 3. Запровадження з 2009 – 2010 н.р. нової ECTS (прийнята ЄС в жовтні 2008 р.) та єдиної для всіх українських ВНЗ національної системи оцінювання навчальних досягнень студентів.**
- 4. Розвиток програм навчання відповідно до вимог Болонського процесу та програм “Tuning”.**
- 5. Запровадження спільних ступенів та спільних (спеціальних) програм для іноземних студентів.**
- 6. Створення механізмів визнання попереднього навчання (формального, неформального, неофіційного)**
- 7. Впровадження додатку до диплома європейського зразка.**
- 8. Створення Національної Агенції ЗЯВО.**
- 9. Розвиток автономії ЗВО відповідно до європейських стандартів.**
- 10. Участь українських ЗВО в програмах Еразмус+.**

Дискусія

- Проаналізуйте позитивні сторони та ризики входження системи вищої освіти України у Болонський процес з точки зору усіх зацікавлених сторін.
- Наскільки реальною, на Вашу думку, є для України загроза «вимивання мізків» як результат розвитку академічної мобільності у системі вищої освіти України.
- Висловіть свою точку зору щодо подальших перспектив розвитку ЄПВО в контексті кризи ЄС, зокрема Брекзиту.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику ключових понять теми. Схарактеризуйте типи джерел, що містять трактування даних понять.
2. Схарактеризуйте критерії, за якими виокремлено у презентації етапи розвитку європейської інтеграції у сфері освіти у доболонський період.
3. Поміркуйте, чи є вичерпним подане у презентації визначення цільових пріоритетів Болонського процесу. Доповніть їх перелік.
4. Схарактеризуйте суб'єкти Болонського процесу. Дайте визначення пріоритетів Болонського процесу з точки зору різних суб'єктів (стейкхолдерів) цього процесу. Укладіть порівняльну таблицю з такими визначеннями.
5. Схарактеризуйте сутність Болонських реформ на різних етапах розвитку Болонського процесу. Поясніть особливості динаміки реформаційних перетворень у системах вищої освіти держав, що входять до Болонського клубу.
6. З'ясуйте, чи були принципові відмінності у логіці та хронології здійснення болонських реформ у різних національних системах вищої освіти, що входять у ЄПВО.
7. У чому полягають принципи формування ЄПВО на різних фазах цього процесу?
8. Поясніть правомірність/неправомірність класифікації вимірів змін у національних системах вищої освіти країн-членів Болонського клубу у контексті реалізації Болонських реформ ВО.
9. Укладіть хронологічну таблицю реформи системи вищої освіти України у контексті Болонського процесу. Поясніть специфіку і логіку реформ ВО України у контексті Болонського процесу.